

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38

Haziran 2015 June 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HAZİNEYİ BEKLEYEN EJDER: TÜRKÇE VE CEMİL MERİÇ

THE DRAGON WHO HAS WAITED THE TREASURE: TURKISH AND CEMİL MERİÇ

Yahya AYDIN*

Öz

Genel anlamıyla dil, özel anlamıyla Türkçe Cemil Meriç'in düşünce dünyasının ve eleştiri felsefesinin temel dinamiklerinden birisidir. Türkçe bir üslup ustası olarak, hem kendi düşüncesini dile getirirken hem de eser, yazar, tarihî olgu vb. konuları değerlendirirken Meriç'in Türkçe hassasiyeti öne çıkar.

Bir Türkçe savunucusu olarak Cemil Meriç, çeşitli eserlerinde ve kendisiyle yapılan söyleşi ile sohbetlerde dil konusundaki özgün düşüncelerini dile getirir. Kendini toplumun her alanında kullanılan dilden sorumlu hisseden yazar; aydınların dilin doğal savunucuları olması gerektiği, Dil İnkılabı'nın düşünce hayatımızdaki sürekliliği zedelediği ve Osmanlıca'nın halis Türkçe olduğu hakkındaki düşüncelerini ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Cemil Meriç, Türkçe, Dil İnkılabı, Aydınlar, Osmanlıca.

Abstract

With the general meaning the language and the specific meaning Turkish is one of the main dynamics of the universe of Cemil Meriç's idea and philosophy of criticism. As a master stylist, it has been come out Turkish sensitivity of Meric when he has expressed his idea and also when he has reviewed matters such as works, authors, historical facts.

As a advocate of Turkish, Cemil Meric has uttered his original ideas about the language in his works, conversations and talks. Feeling responsibility of the language which has used society in every field, he has stated his ideas about necessity that intellectuals are natural advocate of the language, harming of the language reform about our thought lifes and the Ottoman Turkish language is the true Turkish.

Keywords: Cemil Meriç, Turkish, Language Reform, Intellectuals, The Ottoman Turkish Language.

Giriş

Türk düşünce hayatının özgün isimlerinden Cemil Meriç, Doğu ve Batı kültürüne vâkıf bir entelektüeldir. Bu geniş tecrüsesi, doymak bilmez bir öğrenme iştihasıyla çeşitli meseleler üzerine farklı dillerde yazılan kaynakları okumuş, bunlar üzerinde düşünmüş, vardığı hükümleri yaratmış olduğu okuyucu kitlesine kristalleşmiş cümleleriyle sunmuştur. Cemil Meriç, bu okuma serüveni boyunca kendi üslubunu, tenkit felsefesini ve dil anlayışını yaratırken bu konulardaki tespitlerini ve ölçülerini de ortaya koymuştur. Özellikle eleştirisinin temel ölçütlerinden biri olarak, dil konusundaki hassasiyeti ve Türkçe müdafaası dikkat çekmektedir. Meriç, bir yazarı ya da eseri, bir devri, bir tarihî olguyu değerlendirirken konulara genellikle bir dil adesesinden bakar. Bu yüzden, bu yazımızda Cemil Meriç'in Türkçe'yi koruma tavrı üzerinde durmak istiyoruz.

Meriç için, dil "düşüncenin de, medeniyetin de aynasıdır. Daha doğrusu kendisidir." (Meriç, 2013:160). Bir başka yerde benzer bir düşüncesini dile getirir: "Dil imandır, ahlâktır, felsefedir, dünya görüşüdür. Haysiyetimiz, nâmusumuz kelimelerin mutlak olarak muhafazasına bağlıdır (Açıkgöz,1993:76)."

Dil ile kimlik arasındaki ilişkiye dikkat çeken ve "Ben îmânımla, dilimle, zevklerle İslâm ve Türk'üm, ama kafaca Avrupalı (Açıkgöz,1993:337)" diyen Meriç'te, Türkçe hassasiyeti o boyuta ulaşmıştır ki şu iddiayı dillendirmekten çekinmez: "Kırk derecelik ateşte yatsam bile cümle hatâsı yapmam. Cümlelerim o kadar sağlamdır. Ben hezeyan söylemem. Kafam öyle ayarlı (Açıkgöz,1993: 93)." Kızı Ümit Meriç de

* Yrd. Doç. Dr.,Düzce Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

babasının Türkçenin gördüğü en büyük hatibi olduğunu ve diliyle her zaman var olacağını belirtir (Meriç, 2014:63-68). Dili, Cemil Meriç'in geleceğe kalması ve ölümsüzlüğünün en büyük teminatı olmuştur.

Mustafa Armağan, Cemil Meriç'in eserlerinde ele aldığı temaları sınıflandırdığı yazısında, bunlardan birincisi olarak "Türkçenin hızla kan kaybetmesi ve mazi ile aramızdaki çatlağın her geçen gün biraz daha büyümesi, bunun Türk toplumunun bugünü ve yarını üzerinde icra edeceği yıkıcı tesirler (anomi)"i gösterir (Armağan, 2010:54). Gerçekten de Cemil Meriç, eserlerinde aydınlar, Osmanlıca, Dil İnkılâbı bağlamında Türkçe üzerine yer yer bir çılgınlığa dönüşen düşünceleri ile karşımıza çıkar. Zaten Meriç, hemen hemen bütün yazılarında ve röportajlarında, konuyu dile bağlamak düşüncesini güder (Karaburgu, 2010:233). Genel anlamıyla dil, özel anlamıyla Türkçe Meriç'in "has bahçesidir, mabedidir". Buraları bezirgânlardan korumak da kendine biçtiği en mühim rollerden biridir. Bu yüzden Meriç'in, sözü eninde sonunda dile bağlaması kaçınılmaz olmuştur.

Cemil Meriç'in dil ve Türkçe konusundaki görüşleri birçok eserinde karşımıza çıkar. Bunları çeşitli başlıklar altında inceleyebiliriz.

"Aydınlar Dilin Tabii Müdafiidir" Ya da Olmalıdır

Bir kavga, bir polemik üstadı olan Cemil Meriç için, kavgaların en mukaddesi Türkçenin haysiyeti için verilen savaştır. "Bu kavga Türkçenin haysiyetini koruma kavgasıdır, hayatımın manası bu (Meriç, 2005:171)." Türkçede üslup sahibi bir yazar olarak, "ömrünü Türkçenin inceliğine hasrettiğini (Açıkgöz,1993:25)." söyleyen Meriç için, Türkçeyi müdafaa etmek, şereftir. "Kelimeler Benim Rüyam ve Hakikatim" başlıklı, Ahmet Kabaklı'ya yazılmış mektubunda bunu şöyle dile getirir: "Muzlim hayatımın biricik şerefi, biricik zevki, biricik manası Türkçenin müdafaasıdır (Meriç, 2005: 173)." Cemil Meriç hayatı boyunca, Türk dilinin ve düşüncesinin keskin bir kalemi olarak doğru bildiklerini dile getirmekten çekinmemiştir (Fedai, 2009: 204). Esasen bu tarafı, Cemil Meriç'in şahsiyetini yapan bir özellik olduğu kadar üslûbunu da şekillendirmiştir.

Cemil Meriç(2006a:24), Mağaradakiler kitabında çeşitli düşünürlerin entelektüel kavramıyla ilgili tariflerini verdikten sonra, iki maddeden oluşan bir taslak çizmenin mümkün olacağını söyler. Bunlardan birincisi, entelektüelin sahip olması gereken temel özellikleri verir: "Entelektüel, zamanının irfanına sahip olacaktır. Ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilecek, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayacaktır." Görüldüğü gibi aydının ana dilini bilmesi, Meriç tarafından entelektüel olmanın temel ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

XIX. asır boyunca Avrupa'da milliyetçiliği aydınların geliştirdiğini ifade eden Meriç, millî devletlerin varlık sebebi olarak intelijansiyayı görür. Ona göre aydınlar, "dilini ve o dille yazılmış edebî eserlerin tabii müdafiidirler; çünkü ana dillerine hissen de bağlıdırlar, meslekî bakımdan da (Meriç, 2006a: 46)." Cemil Meriç'in kendisi de hayatı boyunca bu düşüncüyü ilke edinmiştir.

Genel olarak aydınlar üzerine düşüncelerini serdettiği Mağaradakiler adlı eserinde, aydın olarak üzerine düşen ağır mesuliyetin farkında görünür, Meriç. Düşünce hayatımızı akamete uğratan zincirleri, yalanları ve bizi birbirimizden ayıran duvarları ortadan kaldırmanın derdinde; mazi ile istikbâl arasındaki köprü olmak isteğindedir:

Bir çağın vicdanı olmak isterdim, bir çağın daha doğrusu bir ülkenin, idrakimize vurulan zincirleri kırmak, yalanları yok etmek, Türk insanını Türk insanından ayıran bütün duvarları yıkmak isterdim. Muhteşem bir maziyi, daha muhteşem bir istikbale bağlayacak köprü olmak isterdim, kelimedem, sevgiden bir köprü. (Meriç, 2006a: 284)

Bütün dünyayı kelimelerden ibaret gören bir entelektüel olarak, düşüncelerini daha iyi anlatmak için yeni bir dil yaratmak düşüncesindedir, Meriç:"... Amacım: Yazarı okuyucudan ayıran bütün engelleri yıkmak, sesimi bütün hiziplere duyurmak. Şuurun, tarihin, ilmin sesini. Öyle bir ifade yaratmak istiyorum ki, Türk insanının uyuşan şuuruna bir alev mızrak gibi saplansın. Sanatla düşüncüyü kaynaştıran İsrail'in suru kadar heybetli bir dil (Meriç, 2006a: 284)." Cemil Meriç'in hayatı boyunca bu "dil"i oluşturmak cehdiyle uğraştığı aşikârdır.

"Sağ, Sol, Münzevî Aydın (Meriç, 2005: 197-200)" yazısında çeşitli sebepler yüzünden ne sağ'a ne sol'a yaranabildiğini, payına kendi köşesine çekilmek düştüğünü söyler. Sol'la kaynaşamamasının önünde, en büyük engel olarak "kullandığı dili" görür. Bundan vazgeçmesi mümkün değildir, zira bunun kendi kendini inkâr anlamına geldiğini çok iyi bilmektedir.

Dilimizle ilgili olarak XI.yy.'da Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat-it Türk'ü ile başlayan ve Cumhuriyet dönemine kadar yapılan lügat çalışmalarını takdir eden Meriç, dilimizle ilgili olarak yazılmış bütün lügatlerin taranması gerektiğini vurgular. Bu iş için acele edilmelidir. Çünkü "dil bütünüyle göçüp

gitmektedir. Dili olmayınca millet olmaz, düşünce olmaz. Dile hürmet..." (Meriç, 2006b: 320-326). Dilin bir kimlik inşa etme ve millet olma sürecindeki asıl yerinin farkında bir aydın olarak Meriç, düşünce hayatında hep bu saiklerle hareket etmiştir.

Cezmi Ertuğrul, Celâl Nuri ve Hüseyin Kâzım Kadri'nin, tasfiyecilerin Arapça ve Farsça kelimeleri dilden kovmak düşüncelerine yaptığı itirazları haklı bulan Cemil Meriç, Türk düşüncesinin en büyük düşmanı olarak "dildeki istikrarsızlığı" görür. Ona göre "dilde ırkçılık yapmaya kalkışmak çılgınlık"tır. Dilin tabii seyrini sürdüreceğini, zamanın gereken tasfiyeyi yapacağını ifade eden yazar, devletin bu işe karışamayacağını kaydeder (Meriç, 2006a:264-266). Cemil Meriç, Şerif Mardin'e yazdığı bir mektupta, kaleme almış olduğu kitap vesilesiyle bu ülkede tefekkürün hâlâ mümkün olduğunu ispat ettiğini söyler. Bu kitap, Meriç'e yaşama sevinci aşılamıştır. Ama üzümlere belirttiği bir nokta vardır: Kitabın dilini hiç beğenmemiştir. Bundan ötürü yazar, Mardin'i değil yaşadığı dönemi suçlar. "Siz Türkçenin buhran çağında yazıyorsunuz. Zavallı dilimiz grafomanların elinde, argoların en sevimsizi hâline geldi. Onu korumakla vazifeli olanların başında zat-ı aliniz varsınız." (Meriç, 2005:168-169). Meriç için, Şerif Mardin de aynı amaçla aynı saflarda savaşan bir dost kalemidir, tefekkür erbabıdır.

Attılâ İlhan'ın "Hangi Batı" kitabı münasebetiyle kaleme aldığı yazıda, kitabın Kuşku Kapısı" adlı ikinci bölümü üzerinde de durur. İlhan, bazı Asya ülke vatandaşlarının "Fransızlaşmak ve Amerikanlaşmak" için, çekik gözlerini ameliyatla düzeltirmeye çalışmaları gibi, bizim insanımızın da Batılı olmanın yolunun "dilini iğdiş etmek, sanatının imge düzenini bozmak, ses uyumunu kırmak"tan geçtiğini düşünmesini kabul edilemez bulur. Bu düşünceleri üzerine Meriç, "Nur ol aziz şair!" diye haykırmaktan kendini alamaz (Meriç, 1998:30-31). Cemil Meriç, Türkçenin haysiyetini koruma savaşında en ufak bir yakınlık ve destek gördüğü sanatçı ve yazarlara, gönlünün ve fildişi kulesinin bütün kapılarını açmaktan çekinmez.

Dil İnkılâbı, Türk Dil Kurumu ve İnkılâp Tarafı Aydınlar Karşısında Bir Dil Müdafii Olarak Cemil Meriç

Yeni harfleri "Batı'dan aktarma, devşirme (Meriç, 2006b:407)" olarak kabul eden Cemil Meriç, harflerimizi ilk olarak değiştirmeyi teklif eden kişinin, Münif Paşa'nın hocası "İslâm düşmanı Volney" olduğunu bildirir. Hakikatte dil davası olmadığını, aydının yabancılaşmasından, düşmanlaşmasından söz edilebileceğini ifade eder.

Türkiye'de halk kendi kitaplarını, aydın Batı'nın kitaplarını okur. Halkın anlayamayacağı bir dil konuşmaktan elbette ki utanacaklardı. Sonra Kur'an'daki kelimelere tahammül edemediler. Münevvere kelimelerde bile tahammül edemediler. Hakikatte dil davası yok, Türk insanının hafızasından iğdiş edilmesi var. (Meriç, 2006b: 295)

Aydınlar ve halk arasındaki bu derin çatlak, din ve dil eksenindeki uyuşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Türk düşünce hayatının da en büyük talihsizliklerinden biri de farklılıklara karşı duyulan bu tahammülsüzlüktür.

Kamûs yani sözlük, Cemil Meriç düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Dünyanın bütün büyük sözlüklerinden haberdar olan ve zaman zaman bunlara başvuran yazar, "kamûs"u "namus"la bir tutar. Her kutsalı yıkan Fransız İhtilâli'nin saygı gösterdiği tek mukaddes, ona göre kamûstur. Victor Hugo ve sembolizmin üç büyük şairi de tek kelime uydurmamışlardır. Meriç, buradan şu sonuca ulaşır: "Heyhat! Batı'da cınnet bile terbiyeli." Cemil Meriç, argo ile uydurma dil arasında bir mukayese yapar ve "Uydurma dil"i her anlamda mahkûm eder.

Argo, kanundan kaçanların dili. Uydurma dil, tarihten kaçanların... Argo, korkunun ördüğü duvar; uydurma dil şuarsuzluğun. Biri günahları gizleyen peçe, öteki ırfanı boğan kement. Argo, yaralı bir vicdanın sesi; uydurma dil, hafızasını kaybeden bir neslin. Argo, her ülkenin; uydurma dil, ülkesizlerin (Meriç, 2004:84).

"Edebiyatta yenilik" düşüncesini anlamsız bulan Meriç (2004:106), "yenilik" iddiasıyla ortaya çıkanları da keskin cümlelerle hicveder. "Her kemal yeni, her bayağı fersude. Şiirden şuuru kovan ve nesri, bir saralı 'tümceler' tımarhanesine çeviren bu yeni, ne bir cüceler edebiyatı, ne bir mikro-edebiyat: rüştünü idrak etmeden kocayan nesillerin kendi kendini tahripinsiyâkı." Yenilik iddiasıyla sahneye çıkanların, sağlam bir maziye dayanmalarının nakibi, kendini inkârdır.

"Asaletini Kaybeden İrfan (Meriç, 2004:99)" yazısında, dil üzerine düşüncelerini bu kez örnekler üzerinden ortaya koyar. Öğretmen-hoca ile öğrenci-talebe kelimelerini mukayese eder ve sahip oldukları anlamlar sebebiyle ikincileri tercih eder. "Hoca, öğretmen oldu, talebe öğrenci. Öğretmen ne demek? Ne soğuk, ne haysiyetsiz, ne çirkin kelime. Hoca öğretmez, yetiştirir, aydınlatır, yaratır. Öğrenci ne demek? Talebe isteyendir! İsteyen, arayan, susayan."

Tanzimat'tan itibaren düşünmeye başladığımızı belirten Cemil Meriç, yüz yıllık bir sürede kurulan düşünce atmosferinin harflerin değişmesiyle birlikte sarsıldığını söyler. Bu felaket beraberinde anarşiyi de doğurmuştur. Kelimeleri muhafaza etmenin lüzumuna inanan yazar, kendi çalışmalarının odak noktasını da bu anlayışın oluşturduğunu vurgular.

Biz Tanzimat'tan sonra düşünmeye ve kelimelere mana vermeye başladık. Osmanlı yüz sene çalıştı ve bir düşünce zemini kuruldu. Tam geliyeceği esnâda harfler değişti. Bir sene öncesine dahî yabancılaştık. Böyle bir felâket hiçbir milletin başına gelmemiştir. Harfler de değişince tam bir anarşi doğdu. Anarşi oradan mîras kalmıştır. Her kelime gündüz dikilir, akşam sökülür bir fidan gibi tutmaz olmuş. Bu şartlar altında ne yapılır? Kelimeleri muhafaza etmek lâzım. Benim çalışmalarımın esâsını kelimelerin yerini tâyin ve târif teşkil ediyor. (Açıköz,1993:20)

Tanzimat neslinin en büyük hizmeti olarak Türk nesrini yaratmasını gören Meriç, düşüncenin malzemesinin "istikrarlı, aydınlık bir dil" olduğunu belirtir. Tanzimat devrini "çıraklık devrimiz" olarak gören yazar, kısa sürmesine rağmen bu devirde dilimizin gelişip zenginleştiğini ifade eder. Servet-i Fünun nesrini "boyaları bazen sırtan, fakat daima parlak" bir nesir olarak görürken, Fecr-i Ati nesrini ise, sinirsiz, kemiksiz cümleler"den ibaret bulur. Bu dönem nesri, "kıyma makinasında çekilmiş gibi kolayca yutulan" bir niteliğe sahiptir. Cumhuriyet dönemi ise yazarın sert tenkitlerinin hedefindedir. "Sonra tarihi tersine çeviren ve altı yüzyılın emeğini yok eden görülmemiş, işitilmemiş Vandalizm: harflerin ve dilin belkemiğini kıran tekme" olarak Dil İnkılâbı gelir. Düşünce, henüz ölmemiştir. Yahya Kemal ve Peyami Safa gibi haysiyetli aydınlar da üzerlerine düşen vazifeyi yapmaya çalışmışlardır. İnkılâp taraftarlarını "Hülagûzâdeler" olarak niteleyen Meriç, onlar "hafızamızı söküp atar, kütüphanelerimizi yakarken" genel olarak hakiki aydınların, susmayı ya da görmezden gelmeyi tercih ettiğini bildirir. Söz konusu aydınların yine de itibar görmediğini, tefekkürün de kansızlıktan ölmek üzere olduğunu kaydeder (Meriç, 2002: 126-127). Bütün mücadelesi, bu ülkede tefekkürün hâlâ mümkün olduğunu ispatlamaya dönüktür. Onun için maziden İstikbale kanatlanmaktır önemli olan. Geleceğin,geçmişin mirası üzerine bina edileceğini çok iyi bilmektedir.

Cemil Meriç, Dil İnkılâbını ifade imkânı bulduğu her fırsatta tenkit etmeye devam eder. Alfabeği değiştirmenin yol açtığı trajik sonuçlara eğilen Meriç, yeni harflerle ülke insanı arasındaki giderilemeyecek olan uçurum ve uyuşmazlığın da farkındadır.

"Bu milletin bütün kütüphanelerini yaktdılar. 1929'da ilk mektebi bitiren nesil kendini bir çöl ortasında buldu. Yeniden başladı alfabeğe ve ölünceye kadar alfabe de kaldı. Sonraki nesiller hep aynı yokluk, hep aynı sefalet içinde çırpındılar. 1929'da okuma-yazma bilenler 1930'da analfabet durumuna düştüler ve kendilerine zorla kabul ettirilen bir dili çelik bir korse gibi, bir Çinlinin ayakkabısı gibi, ezip büzen yabancı harflere hiçbir zaman ısınamadılar. Yeni nesiller ise on, on beş yılda şişirilen, sözde millî bir kütüphane buldular. Ama bu kitapların dili boyuna değişiyordu. (Meriç, 2002:140)

Dil İnkılâbı'nın resmî yürütücüsü olan Türk Dil Kurumu da Cemil Meriç'in Türkçe hassasiyetinden payını alır. Meriç, Türkçe konusunda Kurumcularla tam anlamıyla farklı bir yerde durur. "Rahipleri, aforoz müessesesi olan bir kilise karşısındayız. Bu yaman teşekkülün başlıca görevi mikrop üretir gibi 'tilcik' üretmek, Türkçe'nin nahvini ve inşasını bozan müritlerine 'ödül' dağıtmak, fermanlarına karşı koyna haddini bilmezleri edebiyat cumhuriyetine sokmamaktır (Meriç, 2006a:269)."Onları nitelerken kullandığı ifadeler de, Kurumla arasına ne kadar kalın bir duvar çektiğinin göstergesidir.

Cemil Meriç (2002:71)'e göre genç neslin beyinlerine devlet kanalı ile nerden çıktığı bilinmeyen, "iğri büğrü" kelimeler sokulmuştur. Halk Partisi "uydurca"yı devrim olarak sunarken, Dil Kurumu da elindeki kaynakları bu yolda kullanmaktan geri kalmamıştır. Aydınlar da tam bir şaşkınlık içindedir. Dil Kurumu, kurulduğu günden bu yana bünyesinde hiçbir salâhiyetli ilim ve sanat adamına yer vermemiştir. Meriç, Kurumu Roma'da kralların taç giydiği "Kapitöl'e, üyelerini de kazlara benzetir. Batı'da her yazarın kendine göre bir tarih anlayışı olduğunu söyleyen Meriç, onların dil bakımından öldükten sonra dirilmek gibi bir ümitleri olduğunu, Batı'da dile kimsenin müdahale edemediğini ifade eder (Açıköz,1993:41). Bizde ise hiçbir yazar, öldükten sonra dirilmek gibi hülyaya kapılamaz. Çünkü dilimiz boyuna değişmekte, mazi ile hâl arasındaki uçurum gittikçe büyümektedir.

"Suçlu Kim?" başlıklı yazısında, Batı'nın saldırısından Pyrrhusvârî bir zaferle çıktığımızı ileri süren yazar, Avrupa'nın bizi "avı" olarak gördüğünü ve bu niyetinden vazgeçmediğini söyler. Bu manzara içinde Batılılaşma sevdası içindeki aydınlarımızın "devrilen hisarlar karşısında sevinç çığlıkları" attığına, düşmanın ele geçiremediği tek kale olarak da "hafıza yani dili"imizin kaldığına dikkati çeker. Ama "bugünü düne bağlayan köprü" olarak gördüğü dilimizden koparılmadıkça tarihimizden koparılamayacağımızı öne süren Meriç, tasfiyecilerin şuurlu aydınlar tarafından durdurulmaya çalışıldığını yazar (Meriç, 2006a: 263-264). Ama devlet eliyle desteklenen bu girişim karşısında, aydınlar da bir müddet sonra ister istemez iktidarın

yanında yer almaya zorlanmışlardır. Bu süreçte yapabildikleri tek iyi niyetli çaba, yapılanları alkışlamamak ya da susmak olmuştur.

“Benim Halk Partisi ile başlıca dâvâm dil ve kültür dâvâsıdır (Açıkgöz,1993:281)” diyen Meriç’e göre, Atatürk’ün yaptığı dil inkılâbı bazı aydınlar tarafından desteklenmiştir. Bu süreçte Arap harflerini savunan isimse şaşırtıcıdır: “Yahudi Avram Galanti.” Meriç, devrimin “kütüphanelerimizi tuğla yığınına” çevirmesi ve “irfanımızı düne bağlayan köprüleri”ni uçurmasından müstekidir. Ona göre Dil İnkılâbı “Hiçbir ülkenin eşine rastlamadığı bir vandalizmdir...”dir. Güneş Dil Teorisi ve sonrasındaki gelişmeler ise, bu çığırılığın başka bir boyutudur.

“Bu aşırı tasfiyecilik çıkmaza saplanınca sahneye yeni bir nazariye çıkarılır: Güneş Dil Teorisi. Türkçe bütün dillerin anası olduğuna göre özleştirmeye ne lüzum var... Ama bir kere ok yaydan fırlamıştır. İntelijansiya ebedî şef’in ölümünden sonra büsbütün gemi aziya alır. Dil devrimi politikanın emrindedir artık. Ona dil uzatmak, devlete karşı koymaktır. Aydınım tek hürriyeti vardır, dili tahrip. Mektepler nesillerin hafızasını nesebi gayr-ı sahih ‘tilcik’lerle doldurur. Güdümlü basın bu yıkıcılığa alkış tutar (Meriç, 2006a:266).”

Genç nesillerin tarihinden ve mukaddeslerinden koparılmasının aydınların bir günahı olduğunu belirten yazar, onların tek bir hürriyete sahip olduklarını düşünür: “Dillerini tahrip hürriyeti.” Zaman zaman “halkçılık, milliyetçilik, ilericilik ve benzeri mefhumların arkasına saklanan bu devrim” Türk insanının zekâsını felce uğratmıştır. Suç ne sağ’ın ne de sol’undur, hepimizindir. “Yani minnacık çıkarları uğruna bir avuç mirasyedinin kararlarına kafa tutmayan cebin ve izansız bir intelijansiyanın.” (Meriç, 2006a: 270) Bu tür aydınlar, tabir caizse Cemil Meriç’in “vur abalyası” olmuşlar; Meriç, bulduğu her fırsatta onlarla hesaplaşmak için onlara çatmış ama tarizleri çoğu zaman karşılıksız kalmıştır.

Dilin bozulmasında birinci sebep olarak aydınları gören Meriç, aydınların kendi dillerinden habersiz olduklarının da altını çizer. Dil, onların elinde kulakları tırmalayan “garip ve müteneffir bir testere gıcirtısına” dönmüştür.

“Düşüncemize istikamet veren ayak takımı. Diplomalı ayların emr-i yevmiyeleriyle akl-ı selimin suratına tükürmekte yarış ediyoruz. Dili mahvettik, cümleyi mahvettik (...) Kendi dillerinden habersiz bir alay hödük, bir alay gogmagog cümleyi yok etmekte, dili, bir papağanın, namuslu bir papağanın dâhi tekrarlamaya tenezzül etmeyeceği garip ve müteneffir bir gıcirtıya, testere gıcirtısına, dış gıcirtısına benzeyen bir düzine sese... irca etmektedir. (Meriç, 2002:66)

Solla ideolojik hiçbir bağı olmadığını belirten Meriç, “târihine, dînine, diline hürmetkâr” olduğu için kendini “sağ”da görür (Açıkgöz,1993:326).“Halkın seviyesine inmek” adı altında dilin tahrif edilmesi, Meriç’i çileden çıkarır. Bunu “eşekleşmek” olarak gören yazar, Arapça ve Farsça kelimelerin dilimizden atılmasına karşıdır. Dildeki bu ırkçılığı da yapanlar, bu ülkenin özellikle sol aydınlarıdır.

...Yerleşmiş kelimeleri ‘Arapçadır diye atmaya kalkmak’ sadece cehaletle kabil-i izahtır (...) Dil Penelop’un örgüsüne döndürüldü. En azgın şovenizme ilericilik adı verildi. Tatarcadan, Kıpçakçadan, Çağataycadan ölü kelimeler devşirildi. Ve olan sanata oldu, tefekkiüre oldu... Garibi şu ki, dildeki ırkçılığı, şaşılacak bir beyinsizlikle, kendilerini solcu sanan aydınlar benimsediler. (Meriç, 2002:72)

Bütün mekteplerin ana vazifesinin “çocuğa ana dilini öğretmek” olduğunu belirten Meriç (2002:73), dilimizin yarı aydınların sadizmüne terk edildiğinden yakınır. Kimse tehlikenin büyüklüğünün farkında değildir. Dil, politikaya alet edilmiş ve “heveskâr mektep kaçaklarının şamar oğlanına” döndürülmüştür.

Cemil Meriç, dilimizin yapısıyla bu kadar çok oynanmasına karşıdır. Dili korumakla görevli aydınların tam aksini yapmaları, onu tekrar tekrar aydına bu görevini hatırlatmaya zorlar.

Dünyanın bütün tımarhaneleri bizim entelijansiyanın kafası yanında birer akl-ı selim mihrakı (...) Mazi yok, tarihimizi tanımıyoruz (...) Dilin medeni memleketler argosundan çok daha büyük bir hızla değiştiği bir ülkede, yarım okka esrar içen bu kadar çılginca bir hayale kaptırmaz kendini hangi ‘postêrite’?.. Bu millet on senede bir değişen hafızasız nesiller amalgamı... (Jurnal C:1, 2002: 100)

Bizdeki burjuvazinin, ne bir yabancı dili ne de kendi dilini bildiğini ileri süren yazar, onlar için bu yüzden “ufuksuz, mazisiz, istikbalsiz, bir cenin-i sâkıttır.” hükmünü verir. Ümit Yaşar da benzer özellikleri taşıyan bir şairdir. Meriç, burjuvazinin “uydurcadan” hoşlanmamasını sevindirici bir gelişme olarak görür ama “özleştirme adı verilen cinnet salgınını” mahkûm etmemesini üzücü bulur. Ona göre, bu cinnet ortamında “dilin ciğerlerini kemiren energümenler ne yaptıklarını, ne istediklerini bilmeden ezberlediklerini haykırmakla meşgul”dürler (Meriç, 2002:140-141). Hayat boyu ezberleri yıkmak için mücadele eden Meriç, hakikati muhataplarının yüzüne haykırmaktan çekinmemiştir. Yazıları bunun bir görev, bir namus borcu olduğu yönündeki düşünceleri ile doludur.

Ahmet Mithat, Namık Kemal, Abdullah Cevdet ve Tevfik Fikret gibi mazimizi inşa eden isimleri okumadığımız için köksüz ve hödük kaldığımızı dile getiren Cemil Meriç (2002:363), insanın ancak kendi dilinde düşünebildiğini belirtir. Tahsin Yücel'i 64'ün Ahmet Mithat'ı olarak gören yazar, Ahmet Mithat'ın pabuçlarını ondan değerli bulur. "Özleştirme" yanlısı Yücel'i kendi irfanının çok altında görür ve Osmanlıca diye "istihkar ettiğimiz dil" in bir kültür dili olduğunun altını çizer.

Cemil Meriç, Balzac'tan Altın Gözlü Kız'ı 1942'de Türkçeye çevirir. Bu tarih onun için, "Uyduca'nın habis bir ur gibi Türkçeye musallat edildiği tarih"tir. Her namuslu aydının vazifesinin "devlet zoruyla mekteplere ve beyinlere sokulan o şeni kelimelere kapısını kapamak" olduğunu haykırır (Meriç, 2005:130).1947 Haziranında, yedi aydır Hukuk Fakültesi'nde Fransızca okutan Cemil Meriç, talebenin perişan olduğunu gözlemektedir. Kendisini Kızılderililer içinde bir rahip gibi hisseden yazar, talebenin Fransızca'yı sevmemesini de "dilini unutmaması"na bağlar (Meriç, 2005: 219). Meriç'in kırk elli yıl önce işaret ettiği bu durumun günümüzde de değişmediği gözlenebilir.

Kendisiyle yapılan bir söyleşide "Harf devrimi faydalı mı, zararlı mı olmuştur?" sorusuna Cemil Meriç oldukça uzun bir cevap verir. Bu devrimi geçmişte gündeme getirenlerin İslâm düşmanı olduklarına işaret eder. Amaçları bizi tarihimizden, irfanımızdan yani kültürümüzden koparmaktır. Türk aydını da önce bu devrimi desteklemiş ama yaptığı hatayı anlamakta gecikmemiştir.

Önce bu devrimin mazideki mürevvîçlerine bir göz atalım. İslâm harflerinin terakkimize mani olduğunu ileri sürenler, Avrupa'nın bizi yok etmeye karar vermiş yazarlarıydı. Bir Volney, bir Baron de Tott vs. İslâmiyet'e düşmandılar. Başlıca hedefleri bizi tarihimizden, irfanımızdan, bir kelimeyle İslâmiyet'ten koparmaktı. Bu bedbaht telkinler önce birçok dürüst Türk münevverini de büyüler gibi oldu. Sonra meselenin vahametini anlamakta gecikmediler. Yakın çağlarda Abdullah Cevdet gibi Avrupa irfaniyle sermest münevverler, elbise değiştirir gibi harf değiştirmemizi teklife yeltendiler. Batılılaşmış entelijansiyamız bu telkini can kulağı ile dinledi. (Meriç, 2013:479-480)

"Harf devriminin fayda ve zararları ortadadır." diyen Meriç, elli yıldır kullanılmakta olan Latin harflerini kaldırmanın çare olmadığını, Latin harfleri yanında İslâm harflerine de hayat hakkı tanınması gerektiğini ifade eder. Ayrıca Osmanlı da mekteplere girmelidir. Kısaca "dava, bugünü düne bağlamaktır".

Dava bir karşı devrimle yeniden eski harflerimize dönmek değildir. Nesillerin hafızası ile oynamanın vahim neticeler doğurduğunu biliyoruz. Dava, irfanımızı yeniden fethetmek... Dava, ecdadın tefekkür hazinelerini bugünkü nesillerin tecessüsüne açmak, bir kelimeyle bugüne bağlamaktır. Dava, Latin harflerinin yanında İslâm harflerine de hayat hakkı tanınması, Osmanlıcanın mekteplerimize girmesi, ilmin ve ihtisasın sesine kulak verilmesi; inkırazın eşğine sürüklenen zavallı ülkemizin kaderi üzerinde hiçbir peşin hükme saplanmadan düşünülmesidir. (Meriç, 2013:480)

Büyük Gazete'de 2 Haziran 1976 tarihinde yayınlanan bir söyleşisinde, kendisine sorulan "Gençlere, yetişmeleri için ne tavsiye edersiniz?" sorusuna Cemil Meriç, "dil" in odağında yer aldığı bir cevapla karşılık verir:

Hadis-i Şerif, 'kendini tanıyan Rabbini de tanır' buyuruyor. Önce kendilerini tanımalılar; kendilerini yani ikbal ve idbarlarıyla tarihlerinin bütünü, kendi dillerini, kendi irfanlarını. Sonra insanlığın tarihine eğilmek, Asya ve Avrupa'nın her düşüncesini hiçbir peşin hükme saplanmadan incelemek. Bu çetin yolculukta iki çetin yardımcıya ihtiyaç var: 1) Milli irfan hazinelerini taramaya yetecek zengin ve köklü bir Türkçe (İslâm harflerini öğrenmeden böyle bir fethe çıkılabileceğini sanmıyorum). 2) Bir Batı dili. Avrupa'yı, imtiyazlı birkaç züppenin vesayetine ihtiyaç duymadan bizzat tetkik etmek için bir Batı dili bilmekten başka çare yoktur. Sonra 'ikra' emr-i celiline uymak... (Meriç, 2013:483)

13-14 Mart 1979 tarihli Son Havadis gazetesinde yayımlanan bir röportajında, kendisine yöneltilen "Dilimizi, tabirinize 'Penelop'un örgüsü'ne çevirenlerin devlet imkânlarıyla mücehhez saldırılarına karşı mücadele için neler tavsiye edersiniz?" sorusuna önce bir ithamla cevap verir, Meriç. Bu "Ücük" devrimi konusunda, bütün okuryazarlar suçludur. Bu tahribe engel olmak isteyen Musevi Avram Galanti'den ise sitayişle bahseder. Dilsiz toplum olmayacağını belirten Meriç, davanın "olmak ve olmamak" davası olduğunu vurgular. Aydınların "dil devrimi faciası"na ya "caize koparmak" ya da kendine "gerici dedirtmemek için" alkış tuttuğunu ileri süren yazar, dile saygı göstermemiz gerektiğini, dilsiz toplum olmayacağını ifade eder. Ona göre "eski harflerle" yazılmış temel eserleri okuyup anlamayan kimseler, aydın vasfına lâyık değildir. Bir İtalyan delikanlısının yedi asır önce yazılmış "İlahi Komediya'yı okuyup anlayabildiğini dile getiren Meriç, bizde bir asır öncesine hakıyla uzanacak hocaların azlığından yakınır. Sonra "elli yıllık maziyle tefekkür de, medeniyet de olmaz." hükmüne varır (Meriç, 2006d: 543-544). Maziden hareketle yeniyi inşa etmek düşüncesi, burada yine kaşımıza çıkar.

Meriç, millî devlet olduğumuz için ister istemez milliyetçi olacağımızı belirtir. Ona göre bu milliyetçilik tarihe ve dine dayanmalıdır. Din, bizim için çok önemlidir. "Dilimiz de bir parça dinimiz"dir artık.

Bugün devletimiz, millî devlet. İster istemez milliyetçi olacağız. Fakat bağnaz olarak değil, bizim bir dînimiz var. Tarihe, dine dayanmayan bir milliyetçilik kurtuluş olamaz. Cumhuriyet'in en büyük hatası dinden uzaklaşmaktır. Din sevgidir, insanlıktır. Din damarlarımızdaki her kanda meocuttur. Bundan tecrîd edilen Türk insanı kabile deori insanı gibi ayakta tutulamaz. Dilimizde bir parça dînimizdir. (Açıkgöz,1993:103)

Eserlere ve Yazarlara Dil Merceğinden Bakmak

Hüseyin Siret ve Ümit Yaşar'ı "içtimai dâvâlara aldırış etmeyen birer salon şairi" olarak gören Meriç, Ümit Yaşar'ın diline kıyasla Siret'in Türkçesinin daha saltanatlı ve musikili olduğunu söyler. İki şaire de fildişi kulelerinden çıkmayıp, dil konusunda görüşlerini korkusuzca söyleyemedikleri için kızar. Ona göre çocuklarımızın geleceği daha karanlıktır ve hüküm açıktır: "Dilini kaybeden millet yaşamak hakkını çoktan kaybetmiştir (Meriç, 2002:180-181)." Yazarın, dili milletin varlık sebebi olarak görmesi çeşitli yazılarının temel izleklerinden biridir.

Mazimizden kopmuşuz ama istikbâle bağlanamamışızdır. Bir arafta yaşadığımızı kaydeden Meriç (2002:298-299), "Ön-Yankı" adlı bir dergi münasebetiyle dil konusundaki görüşlerini ortaya koyar. "Hezeyan" derginin adından başlamaktadır. Geçmişte çıkmış olan Yeni Yol, Ses, Akış, Gün gibi dergilerin "bir dâvâsı, bir iddiası, bir kişiliği ve ümidi" olduğunu belirten yazar, birer dava sahibi olan Necip Fazıl, Atsız ve Serdengeçti'nin şiirleriyle yaşadığını söyler. "Ön-Yankı"yı çıkaranlar ise "viyaklıyor"dur. Beynimizi, oynamaları için ellerine verdiğimiz bu çocukların hiçbir günahı yoktur. Onların "peygamberi" ise "Deklaseliğinin hıncını dilden alan Ataç"tır. Okumanın yazmanın yasak olduğu bir devirde yaşayan bu çocukların tanıdıkları tek serbestiyet vardır: "Türkçenin kolunu kanadını kırmak." Meriç'e göre "Ön-Yankı"da "en geniş bir hayalin istikbal vaad ettiğini umabileceği tek satır yok. Bir dergi değil, bir mezar." Ekim 1970'te Mehmet Çınarlı'ya gönderdiği bir mektupta, M. Nazım'ı yazdığı bir yazı yüzünden tenkit eder. M. Nazım'ın yazmış olduğu bu "karalama"nın tek orijinal tarafı "cümle yanlısları"dır. Meriç, M. Nazım'ın ileri sürmüş olduğu bazı hükümleri ciddiye bile almamıştır. M. Nazım, Yakup Kadri, Refik Halit ve Peyami Safa'nın yazdıklarını ilkel bulmakta hatta Türkçe bile kabul etmemektedir. Hayatını Türkçenin müdafaasına harcayan bir aydın olarak Cemil Meriç, bu yazıyı da bunun için bir vesile sayar. Bu konuda şöyle der: "Bu kavga Türkçenin haysiyetini koruma kavgasıdır, hayatımın manası bu."

Cemil Meriç'in dil konusundaki hassasiyetinden Tercüme Odası da kendine düşen payı alır. Ona göre Tercüme Odası, "Uşaklara yani robotlara lüzumlu olan mefhum ve cümleleri aşlamaya mahsus bir müessese"dir. Ardından da "meşhur facia" diye adlandırdığı harf ve dil devrimi gelir. Bunun her şeye yeni baştan başlamak anlamına geleceğini belirten Meriç, kültür birikimimizin olmadığını ileri sürer ve "bu beyin ameliyatları ölümle neticelenmezse bile" yeni bir düşünce ikliminin tesisinin uzun zaman alacağını kaydeder(Meriç, 2005: 248). Meriç için, Tercüme Odası da Dil İnkılâbı'nın destekleyicisi olan bir kuruluştur.

Süleyman Nazif, Cemil Meriç için yazı hayatının ilk mukaddeslerinden biridir. Ona göre Nazif, "Türk nesrine haysiyet kazandırmak için ruhunun bütün melekelelerini seferber eden" verimli bir kalemdir. 1927'de Süleyman Nazif, 1933'te Ahmet Haşim ve 1934'te Cenap Şahabettin'in vefatları, onun için "Türkçenin Türkçe olmaktan çıktığı bedbaht bir dünyadan" tam zamanında ayrılmaları anlamına gelir. "Dilini kaybeden bir neslinNazif için bir türbe inşa etmek" gibi bir mazhariyete hakkı olmadığını düşünür (Meriç, 2005:267-268). 6 Eylül 1981 tarihli "Refik Halit" yazısında, yazarı Şam'da çıkan "Musavver Sahra" adlı bir dergiden tanıdığını belirtir. Refik Halit'in "Sakin aldanma, İnanma, Kanma" adlı yazısıyla karşılaştığında ana dilini âdeta yeniden keşfeder. Yazı hakkında "Yasak bir içkiyi yudumlar gibi okudum sonuna kadar. Ana dilimin bu kadar güzel olabileceğini düşünmemiştim." diyerek düşüncelerini ortaya koyar (Meriç, 2005:301). Nazif ve Refik Halit, Cemil Meriç'in dil ve üslûbunun oluşmasında çok önemli iki Türkçe üstadıdır.

"Osmanlı aydınının XVI. asırdan beri tavaf ettiği bir âbide" olan Mukaddime'yi, cumhuriyet neslinin unuttuğundan yakınan Meriç'e göre, Tunuslu tarihçi ile temasımızı, dil devrimi imkânsızlaştırmıştır. MEB yaptırdığı bir tercüme faaliyeti ile Mukaddime'yi dilimize kazandırmaya çalışmıştır ama yapılan tercüme "bir garabetler meşheri" olmaktan öteye geçememiştir (Meriç, 1998:144).Cemil Meriç, Machiavel'in Hükümdar adlı eserini tercüme eden Vahdi Atay'ın çalışmasının başındaki büyük hataya dikkatleri çeker. Atay, ömür boyu fakirlik çeken ve sıradan bir hariciye memuru olan Machiavel'i "sekreter ve başbakan" olarak tanıtır. Böyle başlayan bir tercümeden bir şey beklenemeyeceğini belirten Meriç, eserin dilini de "çapraşık, eğri büğrü, pis bir dil" şeklinde betimler

(Meriç, 1998:182-183). Kendisi de kılı kırk yaran bir mütercim olarak, "mabede" her giren kişiyi sigaya çekmesi Meriç'in bilinen özelliklerinden birisidir.

Hürriyet Yayınları'nın Namık Kemal'i Türk okuyucusuna tanıtmak gayesiyle, Osmanlı Tarihi'ni Latin harflerine aktarma teşebbüsünü takdirle karşılar. Onun sokağın dilini konuşmadığını, sokağa "çoşkun, kanatlı, girift ve şairane" dilini öğrettiğine vurgu yapan Meriç, bu eserin onun yazı hayatında "bir sadeleşme merhalesi" olduğunu belirtir. Namık Kemal'i "Bugünün cıvık, miskin, eğri büğrü nesri ile konuşturmak, ihanetlerin en büyüğüdür." diyerek, yapılması gerekenleri sıralar.

"Namık Kemal olduğu gibi yeni harflere geçirilmeli, kitabın arkasına bir lügatçe eklenmeliydi. Biz, yalnız Osmanlı Tarihi'ni değil, dilimizi de Namık Kemal'den öğrenmek zorundayız. Esefle belirtelim ki, Osmanlı Tarihi'nin 'bugünkü dile aktaranlar' okuyucuya Namık Kemal ile ilgisi olmayan tatsız, zevksiz ve garabetler ile dolu bir karalama sunmuşlardır. Türkçe büsbütün mü unutuldu? Münekkit ne zaman kadar susacak?" (Meriç, 1998:310-311)

Tarih-i Cevdet'in Sabah gazetesi tarafından, yeni harflere aktarılması münasebetiyle bir yazı kaleme alan Meriç, dönem aydınlarını şu cümlelerle eleştirir: "Son yıllarda garip bir mahlûk türedi Türkiye'mizde. Tek sahife tarih okumadan milletin mâzisini keşf, hâlini tasvir, istikbalini tanzim eden bir allame türü... Hafızamızı kaybettik. Hafızamızı, yani şuurumuzu (Umrandan Uygurluğa, 1998: 318)" Bu girişimi alkışlayan Cemil Meriç için yapılan tercüme ise, tam bir hayal kırıklığıdır. Tercümenin "mübalatsız bir heveskâra" verilmesi onu daha çok üzer. Yapılan iş, "Süleymaniye tahrip edilmiş, enkazından sefil bir gecekondu kurulmuş" cümlesiyle özetlenebilir. Sayfalarca tercümedeki hatalara dikkat çeken yazar, "Namık Kemal ve Cevdet Paşa'nın tercüme edilemeyeceği hükmüne varır. Cümlelerini Şöyle bağlar:"Belagattaki iktidarını dostu düşmana kabul ettiren bir nesir üstadını musikisiz, donuk, köksüz bir ifadeyle konuşturmak, ne büyük bir hadnâşinaslık. Hele Paşa'yı zaman zaman Ataç tilcikleri ile miyavlatmak, utanmazlığın ta kendisi." (Meriç, 1998:318-324)

Meriç, "Hâmid ve Deha" başlıklı yazısında "Bir çağın göklere çıkardığı şair-i âzamı anlamak için ilk işin dilimizi öğrenmek" olduğunu ileri sürer(Meriç, 2013:284)."Yaşar Kemal'in "Demirciler Çarşısı Cinayeti" adlı eserini de değerlendiren Meriç, kitabı okurken kendini "bir 'lugaz'lar ormanında" bulduğundan bahseder. Romanda "ölümlülerin sökemeceği bir dil" konuşuluyordu. "İbareler sarhoş, 'tümceler' derbederdi(r). Ve 'tilcikler' kendilerini esrarlı bir musikiye kaptırmuş durmadan tepiniyorlardı(r)." Romanın dili "garabet"lerle doludur. Eseri Türk diline karşı işlenmiş bir "cinayet" olarak gören Meriç, Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf'u roman olarak kabul etmez. "Demirciler Çarşısı Cinayeti, gerçek bir cinayet... şuura, idrake, zevke ve Türk diline karşı işlenmiş. Ne bu karalama tomarının, ne de Yusufçuk Yusuf'un romanla en uzak bir münasebeti var. (...) Coşkun bir muhayyile, ayıklanmamış bir dil, tam bir 'halk ozanı."(Meriç, 2006c:351-352)

İsmail Habib Sevük'ün "Dil Davası" ile Nihad Sami Banarlı'nın "Türkçe'nin Sırları" adlı kitaplarını değerlendiren yazar, eser ve yazarlar hakkındaki hükümlerini şu şekilde ortaya koyar:

Bu kitap orta yoldur. İcâb ederse bir ön sözde yazarım (...) Bâzi yanlışlar var. Nelere iştirak ederim veyâ etmem, ön sözde onlara temas ederim (...) İsmâil Habib, büyük günahları olan insan. Evvelâ tasfiyecilerle beraberdi. Sonra orta yolu seçti (...) Nihad Sâmî'nin Türkçenin Sırları'nda pek çok hatâ var. Tanıtayım diye okumuştum, medih için. Fakat hatâ çok. Oturup yazamadım. (Açıkgöz,1993:26)

Hocasının sekreterliğini yapan Halil Açıkgöz, Meriç'e Dil Akademisi kurulması için hazırlıklar yapıldığını, akademi kurulursa kimlere yer verilmesi gerektiğini sorar. Önce bu soruyu cevaplayamayacağını belirten Meriç, sonra çeşitli nedenlerden ötürü akademinin kurulmasının mümkün olmadığını, üstelik doğru dürüst Türkçe yazacak bir kişinin bile kalmadığını ileri sürer. Mustafa Nihat Özön'ü hazırladığı lügat sebebiyle tenkit eder ve onun da Türkçeyi lâyıkiyle yazmadığını belirtir.

Tam bir fetret devri yaşıyoruz. Bugün Türkçe'yi doğru okuyup yazan adam yok Türkiye'de. Âlim, dil bilgini değil. Bu anarşik devri durulmadıkça akademi kurulamaz. İşte mehmâemken. Bu mehmâemken işi değil. Bugün ortak dil yok. Dile ehemmiyet veren, verecek yok. Ben fazla iyimser değilim bu konularda. Akademi olamaz bu devirde diye düşünüyorum. Bugün, Türkçe dilekçe yazacak bir kişi çıkmaz. Öyle bir bozukluk içindeyiz ki, kalmadı Türkçe. Yazılanlar ve söylenenler hep bir gevezelikten ibâret. (...) Mustafa Nihad gibi adamlar çıkıyorlar, lügât hazırlıyorlar. Eh... olmaz tabii. (Açıkgöz,1993:62)

Ömer Seyfettin'in bir "kültür hamulesi" taşıdığını, onun Batı hayranı bir hikâyeci olduğunu yazan münekkit, olgunlaşmadan vefat eden yazarın, yazılarıyla bir yerde faydalı bir yerde zararlı olduğunu kaydeder. Ömer Seyfettin, "dilde sadeleşme" çığırını başlatmıştır ama dil, zamanla Dil Kurumu seviyesine inmiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin dil görüşüne de aynen katıldığını ifad eder (Açıkgöz,1993:70-71). Ona göre Nâmık Kemâl nesli, kendi insanında kopuk ıslahatçı bir nesildir ama iki noktada halkıyla kaynaşmıştır:

“Dil ve iman. Dili halkın dilidir (Açıkgöz,1993:87).”Dolayısıyla diğer aydınlar gibi halktan tamamen kopmamış, söyledikleri akis bulabilmiştir.

Abdülhak Şinasi Hisar’ı, tam anlamıyla Avrupalılaştırmış bir yazar olarak kabul eden Meriç, Hisar’da dil olmadığını ileri sürer. Hisar’ın cümleleri Fransızcadan tercümedir ve onda cümle yerine sayfa vardır. Dilinin de işlenmemiş olduğu kanaatine varan yazar, Peyami’de cümlenin olduğunu belirtir. Tanpınar da fikrî yazılarında Hisar’la benzeşir (Açıkgöz,1993:182). Cumhuriyet devrinde “en durgun ve olgun dil” ona göre Peyami’de bulunur(Açıkgöz,1993:207). Peyami Safa, hem romancı hem de dil yönünden Meriç’in beğendiği edebiyatçılar arasında kendine ilk sıralarda yer bulur. Ama bu konularda Meriç’in yer yer çelişen hükümleri de okuyucuyu şaşırtmamalıdır. Çünkü yazar, Türkçe söz konusu olduğunda kendini tutamamakta, daha çok hissî ve coşkun bir edayla konuşmaktadır.

Ahmet Mithat ve Mehmet Rauf’un ciddi bir tahsilleri olmadığını, Osmanlıca’yı yani Türkçeyi pek fazla bilmediklerini iddia eden münekkit, Refik Halit ve Peyami Safa’yı da bu gruba dâhil eder. Bu iki ismin romanlarıyla hitap ettikleri zümrenin de Osmanlıca bilmediğini belirtir. Onların devrin sadeleşme anlayışından hareketle Türkçe yazmalarını gayet makul bulan yazar, bilmedikleri için başka türlü de yazamayacaklarını ifade eder (Açıkgöz,1993:195-196).Görüldüğü gibi Meriç, edebiyat dünyasının bütün önemli isimlerini dil merceğinden bakarak değerlendirir. Bu konuda hiç de mütevazı değildir.

Sekreterliğini yapan Berke Vardar’la zaman zaman dil üzerine konuşan hocası, bir gün ona “Nedir bu uydurca kepezeliği söyle?” deyince, Vardar şu cevabı verir: “Haklısın hoca, benim yükselmem lâzım. Senin gibi hayatta muvaffak olamamış bir adam olmak istemiyorum.” Berke Vardar, hocasının, İsmail Habib’in Dil Davası kitabı üzerine tartışma teklifini de kabul etmez (Açıkgöz,1993:216). Nitekim Berke Vardar, Dil İnkılâbını destekleyen aydınlardan birisi olmuş ve zaman zaman Nihad Sami Banarlı gibi isimlerle tartışmaya girmekten kaçınmamıştır.

Düşmeyen son kale olarak gördüğü “dil” konusunda, zaman zaman karamsarlığa düşen Meriç,Avrupa’ya tam bir bağlılık içinde olduğumuzu, dilimizin yok olduğunu söyler. En iyi yazarların elinde bile dilimiz musikisini kaybetmiştir. Verdiği kavgaya, Don Kişot’un kavgası kadar bile önem atfetmeyen Meriç, “Düşmeyen Kale” derken bir temennide bulunduğunu, yoksa kalenin çoktan düştüğünü haykırır (Açıkgöz,1993:271). Bütün bu ikazlar, haykırışlar Türkçe konusunda insanımız ve aydınlarımızda bir farkındalık oluşturabilmeyi amaçlamaktadır. Meriç’in okuyucu kitlelerini göz önüne aldığımızda, bunu kısmen başardığını söyleyebiliriz.

Orhan Veli’nin mütercimliğini değerlendirirken temel aldığı ölçütüne dil, yani yazarın kullandığı Türkçedir. “Bizde Orhan Veli kalkışı tercüme. (...) Şairler kervanının en sonunda gelir. Acınacak bir adamdı. Fakat Türkçesi vardı. Orta malı bir Türkçe. Kötü bir Hüseyin Rahmi.” (Açıkgöz,1993:319).Refik Halit’i derin bulmayan münekkit, romanlarının bu yüzden kolay okunduğunu söyler. Dili, sokağın dilidir. Ama Osmanlıca bilmemektedir. Bunun için de eserlerini Türkçe yazmıştır. Necmeddin Türinay’ın Hisar dergisinde çıkan “Ahmed Mithat ve Romanı” adlı yazısını da değerlendiren Meriç, hakkında övgüler sarf edilen bu yazı için, “Daha ilk cümlesi yanlış”tır hükmünü verir. Sonra yapılmış bazı yanlışlıkları sıralar(Açıkgöz,1993: 329-331). Görüldüğü gibi Meriç, eserlerinde yazarların kullandığı Türkçeyi, eleştirisinin odağına yerleştirmiş, beğendiği veya yediği eser ve yazarları bu açıdan değerlendirmeyi tercih etmiştir.

“Osmanlıca, Halis Türkçedir”Ya da Maziden Kopmamak

Türk aydınının “kendi kafasıyla düşünmek imkânlarından mahrum bırakıldığını” ileri süren Meriç (2006b:241-242), hür olmadığını çünkü tarihî kaderimizi, mâzimizi ve ona dayanarak istikbâlimizi” bilmediğimizi dile getirir. Bizim “en büyük bedbahtlığımız” kendi mirasımıza konmayışımız ve mazimizden kopmuş olmamızdır.

Dil İnkılâbı’ndan sonra Osmanlıca yok edilmesi gereken bir düşman olarak algılanır. Osmanlıca’yı yerenerler ve onu savunanların gerekçeleri sağlam bir temelden yoksundur, Meriç’e göre. Heidelberg’te klasik filoloji öğrenimi gören bir cumhuriyet aydını olan Suat Yakup Baydur, arkasında “ilerici” Türk basını, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Hasan Ali Yücel ve Türk Dil Kurumu olduğu hâlde, “Batılılaşacaksa”, bizi Latince ve Yunanca öğrenmeye çağırır. Sözüünü ettiğimiz kişileri “bin yıllık tarihimizden habersiz ummanı ırmağa bağlamak isteyen allameler” olarak bahseden Meriç, bir medeniyetin “emr-i yevmi”lerle değiştirilemeyeceğini belirterek, şu hükmü verir:

Dilde inkılâp olmaz. İhtiyar tarih dünyanın hiçbir ülkesinde böyle bir çılgınlığa şahit olmamıştır. Toplum geliştikçe dil de gelişir. Osmanlıca diye bir dil yoktur. Osmanlıca, Anadolu’ya yerleşen ve İslâmiyeti benimseyen Türklerin dilidir. Yani, halis Türkçe’dir, Batı Türkçesi. (Meriç, 2006a:267)

Cemil Meriç, "Osmanlıca-Yeni Türkçe" başlıklı yazısında, yeni harflerin kabulüne kadar lise mezunu her gencin Fuzuli, Baki ve Naima'yı rahatlıkla anlayabildiğinden söz eder. Osmanlıca denilen dil'in, Osmanlı Türklerinin konuşup yazdıkları "halis Türkçe" olduğunu ama sosyal sebeplerden ötürü "biraz 'précieux', biraz yapmacık bir dil" olduğunu belirtir. Türk şairlerinin örnek aldığı Farsça'dan mefhum ve kelime almalarının kaçınılmaz olduğunu ileri süren Meriç, fethettiğimiz ülkeler kadar, onlardan aldığımız kelimelerin de bizim olduğuna dikkati çeker. Ona göre, "eski Türkçe" ve "orta Türkçe" gibi adlandırmalar yapılabilir. Milletın temel vasfı olarak dil ile terbiye ve gelenekte devamlılığı gören Cemil Meriç, mazimiz "cerrahi bir ameliyatla içtimai uzviyetten koparılıp atınca", Türk düşüncesinin boşlukta kaldığını ileri sürer. "Uyduzca" ile bir "Hürriyet Kasidesi", bir "Sis", hatta bir "Erenlerin Bağından" yazılamaması bu durumun en büyük kanıtıdır (Meriç, 2002:69-71).

Devletin Arap harflerine duyduğu olumsuz tavra bir anlam veremeyen Meriç, yapılan yanlış uygulamalara dikkati çeker. Gerçek Türk harflerinin Arap harfleri olduğunu söyleyen yazar, harfler eğer değiştirilmeseydi, ülkede okuma oranının %70'lere çıkacağından bahseder.

Bir devlet ki, bütün bir köyün sevgisini kazanan yaşlı din adamını Arapça ezan okuyor diye tartaklayacak kadar şüursuz ve eblehtir. Bütün Hıristiyan dünyanın, tek kelimesini anlamadan, Latince dua ettiğini bilmez. Bir devlet ki, kaymakamı, ışıktan korktuğu için imamı tevkif eder. Bir devlet ki, topuna tüfeğine, üniversitesine, matbuatına rağmen kitaptan ve harften korkmaktadır. (...) Köylü okumak ister: yasaktır. Bu memleketin %70'i okuma bilmez. Ben eminim ki Türk harfleri, gerçekte Türk harfleri Arap harfleridir, değiştirilmeseydi okuma bilenlerin sayısı %70'e çıkardı. (Meriç, 2002: 380)

Serbest bıraktıkları için lise hayatı boyunca hep Osmanlıca yazan Meriç, Osmanlıdan kopmadığı için inkılâp aydınlarına benzemediğini belirtir. Osmanlıca'yı iyi bilmesini ise, ilk mektepten mezun olurken yaptığı bir hata yüzünden babasının attığı tokada bağlar (Açıkgöz,1993:274). Osmanlıdan devraldığımız mirası kullanmamız gerektiğini ifade eden yazar, çeşitli değişikliklere rağmen Osmanlı'dan beri devam eden bir irfan hayatımızın olduğuna işaret eder. Bunların en mühiminin "dil" olduğunu aktarır.

Sonuç

Geniş kültürü ve özgün düşünce yapısıyla Türk düşünce hayatına damgasını vurmuş olan Cemil Meriç, "dil" in kültürün taşıyıcısı olduğu gerçeğinin farkındadır. Bu yüzden mazi ile istikbal arasındaki bağı muhafaza etmek anlamında, dillerinin doğal savunucu olan aydınların daha bilinçli hareket etmesini ister. Ona göre aydın her şeyden önce kendi ana dilini bilmelidir. Kendisi hayatı boyunca bu şekilde hareket etmiştir. Hayatının biricik gayesi ve biricik şerefi Türkçenin müdafaasıdır.

Meriç, Dil İnkılâbı'nı, geçmişimizle bugünümüz arasındaki sürekliliği kesintiye uğrattığı için şiddetle tenkit eder. Bu devrim, hafızamızı iğdiş etmiş, kütüphanelerimizi bir tuğla yığınına çevirmiş ve bir gecede halkımızın büyük çoğunluğunu "analfabet" durumuna düşürmüştür. Bir iktidar aygıtı ve dil devriminin destekleyicisi olarak Türk Dil Kurumu da, Meriç'in eleştirilerinden payını alır. Ona göre, Kurum ve çevresinde toplanan aydınların memur edildiği tek bir görev vardır, o da dili tahriptir. Dili müdafaaya düşüncesi ve dil hassasiyeti Cemil Meriç'in eserleri, yazarları ve olguları değerlendirmek yolunda daima kılavuzu olmuştur. Türkçeyi iyi kullanan ve savunan yazarları övgüye layık bulur. Aksi durumdakileri ise şiddetle tenkit eder. Osmanlıca, Meriç için bir şahsiyet meselesidir. Osmanlıca onun için "Halis Türkçe" dir.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, H. (1993). Cemil Meriç ile Sohbetler, İstanbul: Seyran Yayınları.
ARMAĞAN, M. (2010). Cemil Meriç'in Dünyası-Seçme Metinler, İstanbul: Timaş Yayınları.
FEDAİ, Ö.(2009), "Dehayı İzm'e Hapsetmeyen' Bir Aydın Olarak Cemil Meriç'in Sanat ve Edebiyata Bakışı" Bir Entelektüel Tedirgin Cemil Meriç, Ankara: Hece Yayınları.
KARABURGU, O.(2010), "Cemil Meriç'in Dil ve Edebiyat üzerine Düşünceleri", Cemil Meriç (Editör: Murat Yılmaz), s.228-235, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
MERİÇ, C. (1998). Umrandan Uygurlığa, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2002). Jurnal C:1, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2005). Jurnal C:2, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2004). Bu Ülke, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2006a). Mağaradakiler, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2006b). Sosyoloji Notları ve Konfranslar, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2006c). Kırk Ambar C:1 Rümuz-ulEdeb, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2006d). Kırk Ambar, C:2 Leçet-ülHakayık, İstanbul: İletişim Yayınları.
_____ (2013). Kültürden İrfana, İstanbul: İletişim Yayınları.
MERİÇ, Ü. (2014), "Babam Cemil Meriç, Türkçenin Gördüğüm En Büyük Hatibiydi", Cemil Meriç (Editör: Murat Yılmaz), s.63-68, Hatay: Hatay Valiliği Armağan Kitabı.